

Honchar Kateryna, Rogatiuk Alla. The Role of Empathic Speech in Achieving Successful Communication.

The article deals with the analysis of the role of the empathic speech in achieving successful communication. Empathy is the ability to understand the emotional state of another person through the insight into his or her inner world. The phenomenon of empathy contributes to the harmonization of interactive processes. It is a means to implement the principle of lingual politeness. Communicative empathy advocates mandatory feature of cooperative communication and requires knowledge of the basic principles of non-conflict interaction. To the main verbal forms of empathic speech belong expressives – speech acts, communicative and intentional focus of which is the expression of care, compassion, comfort, empathy and understanding. Empathic speech acts are most often used in the negative to the addressee communicative situations. The analysed utterances can also be used in positive situations of communication, expressing the value of gratitude, compliment and approval. To extralinguistic empathic means belong phonational units, gestures and facial expressions.

Key words: empathy, empathic speech, effective communication, empathic verbal and non-verbal means.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.

УДК 811.11-13

Світлана Горбач

Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти силенціального феномену

У статті проаналізовано природу комунікативного мовчання (силенціального ефекту) в руслі когнітивно-дискурсивної парадигми. Актуальність обраної теми визначається потребою системного дослідження силенціального ефекту, його ролі та впливу на реалізацію комунікативної інтенції, тенденцією до поглибленого вивчення вербальних і невербальних засобів спілкування.

Ключові слова: силенціальний ефект, екстеріоризація, вербаліка та невербаліка, комунікативна інтенція.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістиці багато уваги фокусується на природі людської поведінки, на соціальних, національно-культурних, етнічних чинниках комунікації, на засобах екстеріоризації та семантичному навантаженні невербаліки. Сьогоднішня лінгвістична наука перебуває в багатовимірному комунікативному просторі, що виводить її за межі лінгвістичного аналізу та вказує на міждисциплінарні зв'язки. Когнітивно-дискурсивний підхід верифікує статус силенціального ефекту та адгерентні поняття мовчання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. У статті розглядається феномен мовчання як комунікативно значуще та його важлива роль у реалізації комунікативної інтенції. Досить **актуальним** залишаються проблеми компліментарності невербаліки та вербаліки, реалізації невербальних засобів комунікації в англійському художньому дискурсі. Особливої уваги потребують питання екстеріоризації силенціального ефекту, системного аналізу комунікативного мовчання з урахуванням його індивідуально-психологічних та соціально-культурних аспектів.

Феномен мовчання знаходиться на перетині сучасних тенденцій у мовознавстві – перекладознавства, літературознавства й інших гуманітарних і суспільних наук. Мовчання – це соціолінгвістичне явище, котре потребує більш глибокого осмислення в різних студіях гуманітарних та суспільних наук.

Мовчання є комунікативно значущим або комунікативно незначущим. Комунікативне мовчання не є протилежним до мовлення. Навпаки, це один із засобів трансляції інформації від мовця до слухача та від автора до читача. Комунікативно значуще мовчання несе в собі емоційне навантаження та слугує одним із засобів комунікації. Невербальні знаки вживаються у мовленнєвому акті паралельно із вербальними відповідниками, що заміщують їх. Одним із таких знаків є пауза. Потенціальну власність комбінуватися з невербальним знаком мовчання мають слова типу англ. *pause, stop, to be silent, to hesitate, a break, to make a stop, an interval, to say nothing, stillness, silence, to give no information, to*

interrupt; укр. *пауза, мовчання, перерва, тиша, зупинка, мовчати* [9, с. 4]. Семантичне навантаження мовчання ідентифікується в конкретних ситуаціях і актуалізується у мовленні. У свідомості людей спрацьовує стереотип стосовно мовчання, яке виконує функцію згоди, тобто є субститутом слова *так*. Але мовчання у спілкуванні маркує і розбіжність. Доказом цього є комунікативні ситуації, де спостерігається дисконтактна функція мовчання, тобто небажання з яких-небудь причин підтримувати контакт зі співробітником.

Феномен мовчання в усному мовленні маркується за допомогою пауз, які позначаються в англomовному художньому тексті невербальними (графічними) та вербальними (мовними) засобами. Вони екстеріоризують емотивні та семантичні нюанси. Експлікуючи силенціальний ефект, пунктуаційні маркери сприяють не тільки синтаксичній організації текстів, але й виступають схематизованими елементами писемного дискурсу. В англomовному дискурсі силенціальні знаки (здебільшого три крапки та тире) вказують на емоційно-психологічний настрій комунікантів. Наприклад, незгода, непорозуміння, небажання продовжувати комунікативний акт слугує обмеженню комунікативної інтенції або вносить негативний характер у реалізацію комунікативної інтенції.

Прямі номінації силенціального ефекту представляють англійські слова *silence* та *pause*, укр. *мовчання, тиша, пауза*, а також їх сполучення з іншими словами. Вербальні та невербальні маркери мовчання є не лише екстеріоризаторами силенціального ефекту, що регулюють та обмежують комунікативну інтенцію, але ще й часто виконують різні стилістичні функції, формуючи стилістичні засоби або входячи до їх складу як означальний компонент.

Основним призначенням номінації силенціального ефекту є експлікація феномену мовчання. Соціальне наповнення мовчання здійснюється в емерджентному процесі абстрагування від рекурентних дискурсивних смислів. Невербальні засоби спілкування, включаючи мовчання, позначені ситуативністю, діалогічністю і потребують в зв'язку з цим спільного соціального та лінгвістичного досвіду для розуміння глибинного змісту референта [2, с. 20].

Силенціальний ефект обіймає індивідуально-психологічне та соціокультурне мовчання, яке має ситуативно-комунікативний характер та корелює із емоційним та ментальним станом людини, її статусом. Біологічне, фізичне мовчання людини є не комунікативним, дискантним по відношенню до індивідуально-соціального. Мовчання як адекватний орієнтир інтерактивної діяльності людини корелює з вербальними та невербальними засобами – екстеріоризаторами силенціального ефекту. Мовчання як феномен невербального спілкування по дотичній пов'язане із граматичною будовою висловлювання, є своєрідною реакцією та виступає елементом комунікативної тактики та стратегії.

Семантичне навантаження мовчання ідентифікується в конкретних ситуаціях. Мовчання носить ситуативний характер і актуалізується в мовленні. Феномен мовчання в усному мовленні реалізується за допомогою пауз, які позначаються графічними та мовними засобами. Т. Анохіна вважає, що існують такі ключеві поняття: комунікативне та некомунікативне мовчання; умовчання (статусне мовчання, тактичне мовчання, паузи ввічливості), соціальне мовчання (релігійне, містичне, езотеричне, ритуальне, побутове, національне); рефлекторне (мовчання під час роздуму, прагматичне та імплікаторне мовчання); психологічне мовчання; нульовий мовленнєвий акт; імпліцитний комунікативний акт, заміна вербальної реакції або паралельне використання інших невербальних засобів спілкування. Силенціальний ефект корелює з невербальними діями, імплікує стан мовця, думки автора, діючої особи.

Важливим, на нашу думку, є **поліаспектність мовчання**. Невербальні феномени спілкування в англomовному художньому дискурсі семантизують мовчання, яке як елемент позамовної діяльності в практичній або емотивній ситуації слугує зв'язності дискурсу, комунікативним цілям, позначає ментальні процеси за допомогою лексичних (*silence, pause, stop, hesitation, quietness, quiet* etc.) та графічних одиниць (три крапки, тире, крапки тощо).

Умовність та узгодженість невербальних знаків у соціумі є очевидним при передачі інформації та емоцій. Невербальна поведінка так само національна, як і мова. Поділяємо думку японського лінгвіста І. Його про те, що невербальна поведінка є сукупністю правил та традицій – це етикетні формули, темпоральні інтервали спілкування.

Стандартне соціальне спілкування позначається етикетом, який приписує міжособистісні відносини, є культурною мовленнєвою традицією [12, с. 90]. Умовчання, утримання від розмови, має етнічний характер [11, с. 11]. Універсальним є те, що стандартизоване та канонізоване суспільством

мовчання позначено **бівекторністю**, воно або діє (є соціально релевантним), або підлягає табу, має дозвіл на своє існування та може бути досить бажаним [12, с. 245]. Етикет регулює поведінку людей, у стандартних ситуаціях він тяжіє до культури, корелює з ритуалом. Етикетна поведінка – це суперіндивідуальна характеристика суб'єкта, його соціальна причетність до певного етносу.

Комунікативну багатозначність мовчання як нульового мовленнєвого акту В. Богданов експлікує неспроможністю словесно виразити думку, спільністю комунікативного тезаурусу; наявністю спільної ситуації; етикетними причинами; індивідуальними особливостями учасників розмови [6, с. 14–15]. Соціальне мовчання – це стратегія поведінки [5, с. 81]. Індивідуальне мовчання має статусний характер, воно об'єктивує психічний стан комуніканта, виступає «силенціальним компонентом комунікації» [5, с. 93].

Силенціальний ефект може стати своєрідним стратегічним відмикачем каналу спілкування або підсилювальним чинником в аргументативній стратегії. Вираження емоційних реакцій змінюється під впливом соціуму, внаслідок чого силенціальні знаки можуть бути використаними для того, щоб експлікувати статусність [6, с. 93]. Суперечливим є положення, що мовчання – це «не актуалізований акт або нульовий акт» [7, с. 22].

Відштовхуючись від невербального характеру силенціального ефекту виділяємо **плановий та спонтанний тип мовчання**. Окрім спонтанного мовлення, існує ще й емоційне мовлення, яке має за мету впливати на адресата, регулювати його комунікативну інтенцію, а надто до її обмеження. У цьому випадку емоція є додатком до інтелектуального змісту мовного акту [10, с. 247–248].

Прерогатива мовчання полягає у фокусуванні уваги на прагматико-комунікативних аспектах спілкування. Семантика умовчання виокремлюється в опозиції мовчання :мовчання, де мовчання – значущий субститут мовлення [13, с. 67]. Наприклад:

«I'm so glad! It's wonderful to see you here! Nicky said, her enthusiasm bubbling up. «I was getting a bit lonely».

*He looked at her but **didn't say a word**. Nicky continued, «I almost drove to Arles today, but Amerlie persuaded me to stay here... Abruptly she broke off and shook her head... He understood there was **no use talking like this any longer**... [17, с. 109].*

Як очевидно з діалогу, двоє комунікантів не дійшли згоди у вирішенні питання. Не вияснивши причини непорозуміння, спонтанного емоційного реагування, один з комунікантів припиняє ведення діалогу, оскільки мовчання вказало на небажання продовжувати спілкування. В цьому випадку мовчання замість мовлення розцінюється як нульовий замінювач вербальної реакції.

Учені виокремлюють три типи комунікативного мовчання: психологічне мовчання, яке допомагає адресату вірно інтерпретувати висловлювання адресанта (паузи, запинки, переривання, виправлення тощо); інтерактивне мовчання, що дозволяє адресату виокремити інтенційні імплікації із висловлювань адресанта (паузи в діалозі); соціокультурне мовчання, яке супроводжується певними культурними конвенціями (релігійні ритуали, ситуації соціально-ієрархічної нерівності тощо) [4, с. 47].

За соціопрагматичною класифікацією мовчання поділяється на **інтенціональне та неінтенціональне**. Інтенціональне мовчання – це відмова від співробітництва, неінтенціональне – психологічний стан мовця, коли мовчання не направлено на мовця [14, с. 55–69].

Психологічне мовчання екстеріоризується відповідними експлікаторами-вербалізаторами, напр.: *He was utterly still, except for a crawling sensation along his spine, which left the nape of his neck creped with gooseflesh* [15, с. 122].

Умовчання – важливий домен мовчання – є підвидом комунікативного мовчання, відмовою від вербальної реакції. Умовчання виникає в ситуації утримання від відповіді або в ситуації вагання, напр.: *Kath laughed again, but **didn't answer**, his mother told him it was time he went to bed* [16, с. 39].

Комунікативне мовчання являє собою переривання мовленнєвого комунікативного акту та виконує відповідні комунікативні функції. Слідом за Н. Арутюновою вважаємо, що мовчання виникає з огляду на дієвість соціокультурних чинників, відзначається в ритуалах, обрядах, релігійній практиці різних етносів. Смысл «комунікативного мовчання» створюється прагматичною ситуацією, мовленнєвим фоном та мімічним аккомпонементом [3, с. 418].

Невербальні засоби спілкування, включаючи мовчання, позначені ситуативністю, діалогічністю й потребують у зв'язку з цим спільного для комунікантів соціального та лінгвістичного досвіду кодування та декодування silent pauses. Силенціальний компонент комунікації обіймає мовчання, якому

притаманний ситуативно-комунікативний характер, що породжується емоційним та ментальним станом мовця, його соціальним статусом.

Висновки. З огляду на дискурсивні особливості емпіричного матеріалу з'являється можливість ідентифікувати ситуативну природу комунікативного мовчання, його тактику та стратегію, екстеріоризацію та імплікацію, поверхневу та глибинну структуру, когнітивний та прагматичний потенціал. Когнітивно-дискурсивний підхід до силенціального компонента комунікації сприяє розумінню адгерентних категорій мовчання.

Джерела та література

1. Анохіна Т. О. Пауза як поліфункціональний феномен полі кодового тексту / Т. О. Анохіна // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. – Вип. 7. – С. 10–15.
2. Анохіна Е. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : [монографія] / Е. О. Анохіна. – Вінниця : Нова кн., 2008. – 60 с.
3. Арутюнова Н. Д. Феномен молчання / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке : [сб. ст.] / под общ. рук. Н. Д. Арутюновой. – М. : Язык рус. культуры, 2000. – С. 417–436.
4. Безуглая Л. Р. Значимое молчание в системе прагматической импликации / Л. Р. Безуглая // Вісник ХНУ. – Х : ХНУ, 2004. – Вип. 636. – С. 47–49.
5. Белова А. Д. Індивідуальна картина світу: інтерпретація і використання лінгвістичних ідей в НЛП / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. – № 7. – С. 36–43.
6. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой акт и его роль в вербальной коммуникации / В. В. Богданов // Языковое общение и его единицы. – Калинин : КГУ, 1986. – С. 12–18.
7. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении // Языковое общение и его единицы. – Калинин : Калинин. гос. ун-т. – 1987. – С. 18–25.
8. Богданов К. А. Очерки по антропологии молчания. Номо Тасент / К. А. Богданов. – СПб. : РХГИ, 1997. – 352 с.
9. Ващук І. В. Силенціальний ефект та стилістичне навантаження його номінацій / І. В. Ващук // Перекладацькі інновації : матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Суми, 25–27 листоп. 2010 р.). – Суми, 2010. – С. 4–5.
10. Гранько Н. К. Емоції у психології та лінгвістиці / Н. К. Гранько // Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації / Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Х. : Константа, 2002. – Вип. № 567. – С. 243–250.
11. Йоко І. Феномен молчания как компонент коммуникативного поведения : автореф. дис ... канд. филол. наук : 10.02.19 / И. Йоко. – М. : Накра принт, 2003. – 24 с.
12. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК «Гнозис, 2002. – 333 с.
13. Сеничкина Е. П. Семантика умолчания и средства ее выражения в русском языке / Е. П. Сеничкина. – М. : МГОУ, 2002 – 307 с.
14. Kurzon D. The right of silence: A socio-pragmatic model of interpretation / D. Kurzon // Journal of Pragmatics 23, 1995. – P. 55–69.
15. Koontz D. Mr. Murder / D. Koontz. – New York : Berkley Books, 1994. – 481 p.
16. Lodge D. Out of Shelter. Revised edition with an introduction by the author / D. Lodge. – New York : the Penguin group, 1989. – 271 p.
17. Bradford V. Remember / V. Bradford. – Published by Ballantine Books, 1991. – 396 p.

Горбач Светлана. **Лингвокогнитивные и коммуникативно-прагматические аспекты силенциального феномена.** Феномен молчания являет собой дискурсивное явление, которое отображает состояние коммуникантов, их прагматическую и социокогнитивную деятельность. Силенциальный эффект соответствует его психическим и ментальным состоянием человека, его эмоциями и есть маркером коммуникативной стратегии.

В статье анализируется социальное молчание как универсальное речевое явление, которое основывается на канонизированных нормах поведения в социуме. В англоязычном художественном дискурсе коммуникативное молчание обозначается при помощи невербальных (графических) и вербальных знаков. Вербализаторы молчания интегрируют с «графикой молчания» на основании комплементарности. Интерпретация феномена молчания возможна благодаря контекстуальному окружению невербальных действий, графических знаков и вербальных обозначений силенциального компонента. Вербальная и невербальная экстеріоризация коммуникативного молчания препарирует осмысление его поверхностной и глубинной структуры. Природе молчания свойственно лексическое, графическое обозначение из соответствующей семантической и стилистической интерпретацией. Молчание порождается разными факторами, молчание номинируется при помощи слов,

словосочитаний и коммуникативных единиц. Адгерентные понятия молчания экстраполируют дистинктивные черты, фокусируют полимодальность, полиаспектность и поливекторность.

Ключевые слова: силенциальный эффект, екстериоризация, вербалика и невербалика, коммуникативная интенция.

Horbach Svitlana. *Linguo-Cognitive and Communicative-Pragmatic Aspects of Silence Phenomenon.* The phenomenon of silence is the discourse notion which reflects the communicators' state, their pragmatic, socio-cognitive activity. Silent effect corresponds to their psychological and mental states of the man, his emotions, and it is the marker of communicative strategy.

The article deals with social silence as universal speech phenomenon, which is based on the canonical norms of social behavior. In the English discourse communicative silence is identified by means of verbal and non-verbal signs. Verbal markers of silence intergrate with the «graphics of silence» on the ground of complementary factors. The interpretation of the phenomenon of silence is possible due to the contextual setting of non-verbal actions, graphic signs and verbal marking of silence components. Verbal and non-verbal exteriorization of communicative silence explicates the depth of its structure. The nature of silence is characterized by lexical, graphic marking as well as semantic and stylistic interpretation. It's caused by various factors, silence is nominated by means of words, word combinations and communicative units. Adherent notions of silence extrapolate distinctive features, focuses on many aspects of modality and vector system.

Key words: silent, effect, exteriorization, verbal and nonverbal means, communicative intention.

Стаття надійшла до редколегії
06.03.2013 р.

УДК 811.133.1'27:316.77:321.02 (44)

Вікторія Дубик

Невербальні та вербальні засоби комунікації в політичному дискурсі ЗМІ

У статті здійснено спробу проаналізувати невербальні та вербальні засоби комунікації в політичному мас-медійному дискурсі Франції сучасного періоду. Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення невербального й вербального складників політичної комунікації, які розглядаються в постійній взаємодії. Відсутність міміки, жестів унеможливує процес спілкування. Невербальні компоненти політичної комунікації постають правдивими показниками емоційного стану мовця. Осмислення цих реалій змушує лінгвістів вийти поза мовні межі та розглядати політичний дискурс ЗМІ як єдність вербального, невербального й екстралінгвістичного аспектів.

Ключові слова: невербальні засоби комунікації, вербальні засоби комунікації, політичний мас-медійний дискурс, експресивність та емоційність мовлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Існують різні способи повідомлення інформації споживачам: вербальні та невербальні. Мовлення є основним, проте не єдиним способом комунікації. Для найефективнішого здійснення свого наміру мовець вибирає найбільш оптимальний засіб у конкретній ситуації спілкування. Проте досить часто невербальний складник політичної комунікації такий же необхідний, як і вербальний. Тому вивчення й аналіз невербальних і вербальних компонентів політичної сфери комунікації є досить важливим та актуальним для правильного розуміння наміру автора повідомлення.

Мета дослідження – визначити роль та місце невербальних і вербальних засобів впливу на адресата політичної комунікації, яким виступає масова аудиторія, у текстах засобів масової інформації. Це передбачає такі **завдання:**

- проаналізувати невербальні та вербальні засоби комунікації в медійному дискурсі ЗМІ;
- визначити основні функції невербальних засобів комунікації;
- охарактеризувати роль лексико-стилістичних фігур у політичному дискурсі ЗМІ;
- виявити основні функції лексичного повтору в текстах політичної спрямованості.